

психологічної стійкості, роботі з образом і сенсом психотравми, а не її симптоматикою). Для цього ведуться наукові розробки з використання у реабілітаційній роботі систем віртуальної реальності, сучасних персональних засобів електронної комунікації тощо.

Усе викладене вище гостро ставить питання про необхідність забезпечення належного рівня психологічної допомоги учасникам АТО, яка переважно полягає у налагодженні системи організованого, скоординованого, керованого психологічного повернення їх до мирного життя. Водночас це підтверджує важливість відповідної організації та реалізації медико-психологічних і соціальних заходів як профілактичного, так і реабілітаційного спрямування, що потребує об'єднання зусиль різноманітних фахівців соціономічних професій для проведення досліджень, спрямованих на уточнення психологічної специфіки бойової реальності й психологічних наслідків збройних конфліктів, а також методів їх виявлення та корекції.

Остапович В.П., заступник завідувача науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, кандидат юридичних наук;

Пампура І.І., старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення ДНДІ МВС України

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Проблема соціально-психологічної реабілітації осіб, які брали участь у бойових діях (чи збройних конфліктах), збереження їх здоров'я і працездатності нині стає надзвичайно актуальною, зважаючи на масштабність, тривалість негативних наслідків не тільки для кожного учасника, а й для країни загалом.

Найбільшої деструктивної шкоди завдає, насамперед, довгочасне перебування людини у специфічних стресових умовах бойової обстановки, що, зрештою, призводить до серйозної психотравматизації. Для того, щоб вижити за таких

обставин, психіка людини має пристосуватися, переналаштуватися на мобілізаційний інтенсивний режим, який, до речі, доволі виснажливий. І саме тому можливість витримувати надмірні навантаження впродовж тривалого часу зумовлена, насамперед, стресостійкістю, ресурсом витривалості, запасом міцності, що (цілком зрозуміло) небезмежний. Як наслідок – знесилення, виснаження, дисбаланс психофізіологічного стану, дезадаптація, руйнація напрацьованих алгоритмів дій, паттерну поведінки загалом, аж до психічних порушень і розладів, інколи незворотніх... Відповідно, учасники бойових дій потребують своєчасної належної психологічної допомоги, основу якої становить медико-психологічна реабілітація та соціальна адаптація.

Розкриваючи сутність поняття «реабілітація», більшість дослідників мають на увазі систему державних соціально-економічних, медичних, професійних, педагогічних, психологічних та інших заходів, спрямованих на попередження тимчасової чи стійкої втрати працездатності і на швидке повернення людини до нормального повноцінного життя.

При створенні *системи соціально-психологічної реабілітації та адаптації* осіб, які брали участь у бойових діях, необхідно враховувати, передусім, відновлювальний характер адаптаційного періоду для цієї категорії населення, коли відбувається подолання наслідків бойової обстановки і відновлення втрачених соціальних зв'язків.

Соціально-психологічна реабілітація та адаптація, як комплекс заходів, має спрямовуватись на відновлення людини в правах, соціальному статусі, здоров'ї та дієздатності, що передбачає не лише нормалізацію стану та здатності до життєдіяльності у цивільному соціальному середовищі, але й відтворення самого соціального середовища, умов життя, порушених або обмежених з якихось причин. Саме тому основною метою соціальної реабілітації є забезпечення соціалізації особи і відновлення її до колишнього рівня, причому мова йде не лише про здоров'я, а й про соціальний статус, морально-психологічну рівновагу та упевненість у собі. Найважливішими завданнями соціальної реабілітації учасників бойових дій є забезпечення їх соціальних гарантій і пільг,

надання правового захисту, а також формування стосовно них позитивної громадської думки.

Етапність, комплексність, послідовність диференційованість і безперервність – становлять головні принципи проведення реабілітаційних заходів. А основними напрямками такої роботи, відповідно, слід визначити медичну і психологічну реабілітацію, а також соціальну адаптацію.

Під *психологічною реабілітацією* осіб, які брали участь у бойових діях, а тим більше осіб, що отримали травми і поранення при виконанні професійних обов'язків, слід розуміти систему медико-психологічних заходів, спрямованих на відновлення функціонального стану організму, нормалізацію емоційної та мотиваційної сфер, досягнення оптимального рівня особистісної адаптації й оптимізації професійно важливих якостей цих осіб.

Основними проблемами учасників бойових дій є страх (57%), демонстративність поведінки (50%), агресивність (58,5%) і підозрілість (75,5%). До їх поведінкових особливостей відносяться конфліктність у сім'ї, з родичами, колегами по роботі, спалахи гніву, зловживання алкоголем і наркотиками.

Для учасників бойових дій характерні також емоційна напруженість і емоційна відособленість, підвищена дратівливість і агресивність, безпричинні спалахи гніву, напади страху і тривоги. Відзначаються яскраві сні бойових ситуацій, що повторюються, і нічні кошмари, нав'язливі спогади про психотравмуючі події, що супроводжуються важкими переживаннями.

До інших психічних проявів, притаманних учасникам бойових дій, можна віднести стан песимізму, відчуття покинутості, непотрібності; недовіра до людей, втрата сенсу життя; невпевненість у своїх силах; відчуття нездатності впливати на хід подій; потреба мати при собі зброю; негативне ставлення до представників влади; прагнення справедливості; бажання зігнати на кому-небудь злість за те, що там відбувалося. Усі ці прояви, слід враховувати при організації реабілітаційних заходів із учасниками бойових дій.

Певної реабілітаційної психологічної допомоги потребують і батьки та члени сімей учасників бойових дій, які також зазнають психотравмуючого впливу ситуації, що склалася, будучи не спроможними вплинути на перебіг подій і тільки чекаючи повернення близької для них людини.

Враховуючи вимоги сьогодення та інтереси суспільства, на нашу думку, слід невідкладно активізувати розробку і втілення заходів соціальної, психологічної та медичної реабілітації учасників бойових дій. Необхідно створювати організаційні структури (передусім державного рівня), які мають безпосередньо сприяти у вирішенні проблем учасників бойових дій; допомагати вже існуючим організаціям ветеранів бойових дій та розробити комплексну програму психологічного забезпечення та реабілітаційних заходів для цієї категорії населення.

Отже, практика свідчить, що успішна медико-психологічна реабілітація та соціальна адаптація учасників бойових дій потребує проведення з ними цілого комплексу відповідних заходів реабілітації. Адже якщо медична реабілітація відновлює втрачені функції та властивості організму людини, то соціальна адаптація і психологічна допомога покликані забезпечити нормальне існування особистості у соціумі та попередити її деградацію. На жаль, заходи, що реалізуються сьогодні в українському суспільстві щодо реабілітації учасників бойових дій не набули системного характеру. Результатом цього є відсутність належного соціального захисту цієї категорії осіб (правового, економічного, медичного, психологічного і т. ін.), що породжує незадоволення їх своїм становищем у суспільстві. Загалом, недостатньо ефективні результати невдалої медико-психологічної реабілітації багатьох учасників бойових дій під час їх адаптації до умов мирного життя, доводять актуальність цієї проблеми.

Варлакова Є.О., завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення ННІ № 4 НАВС, кандидат психологічних наук

РОЛЬ І МІСЦЕ РОДИН В АДАПТАЦІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ АТО

Не зважаючи на значний зарубіжний та вітчизняний досвід реабілітації учасників бойових дій, так чи інакше, кожен психолог все ж доходить до думки, що не в змозі повністю реабілітувати бійців, якщо їх рідні й близькі неконструктивно реагують на наслідки травматизації останніх. У зв'язку з цим